

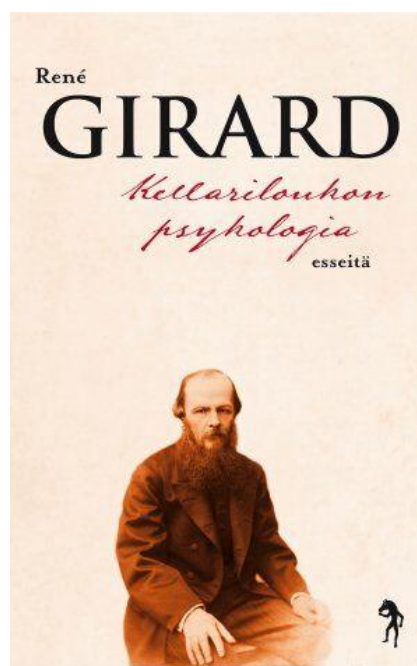
Markku Soikkeli
mg.soikkeli@gmail.com

René Girard: **Kellariloukon psykologia**
Suom. Olli Sinivaara ja Tuukka Sandström
Idiootti 2019
248 s.

Olen uskonut tietäväni olennaisen **Fjodor Dostojevskista** ja **Albert Camus'ta**, kun olen lukenut sekä *Rikos ja rangaistus* -romaanin että *Sivullisen*. Näiden klassikoiden varaanhan rakentuu jo olennainen osa filosofisena kaunokirjallisuutena pidettyä proosaa. Mutta **René Girardin** mielestä kyseisten teosten tunteminen ei anna kuin aavistuksen siitä, mihin kyseiset kirjailijat pyrkivät.

René Girardin esseistä koottu *Kellariloukon psykologia* (2019) on perusteellinen analyysi paitsi Dostojevskin taiteesta myös hänen perinnöstään filosofiselle kaunokirjallisuudelle. Girard tarkastelee Dostojevskin tuotantoa filologin ja omintakeisen antropologin näkökulmasta. Vertailuun kelpaavia yhtymäkohtia löytyy niin Camus'n teoksista kuin **Cervantesilta**, **Goetheltä** ja **Nietzscheltä**. Vertailujen perustana on oppikirjojen lujittama kaanon, jota Girard haastaa nostamalla keskiöön vähempiarvoisina pidettyjä teoksia, kuten Dostojevskin nuoruustuotantoa.

Esseistiikalle sopivalla vapaudella Girard tekee laajoja yleistyksiä sekä kansallisten kulttuurien oireellisuudesta että aiheryhmien toistuvuudesta läpi vuosisatojen. Sisäänlämpiävät yleistykset ranskalaisen ja venäläisen kirjallisuuden paremmuuksista tuntuvat nykylukijalle hölmön vanhahtavilta, etenkin kun maailmankirjallisuus rajoittuu tunnustettuihin länsimaisiin klassikkoihin.

Esseet ovat ilmestyneet alunperin vuosina 1963–1976. Girardin suosio näyttää sen jälkeen kasvaneen enemmänkin tutkijapiireissä kuin lukeneiston keskuudessa. Aiemmin Girardilta on suomennettu radikaalia kulttuurifilosofiaa edustava tutkimus *Väkivalta ja pyhä* (1972; 2004), jossa perustellaan uskontojen välttämättömyyttä syntipukkimekanismeina.

Jäljittelevä halu ihmisyyden perustana

Venäläistä kulttuuria ja Dostojevskin elämää tarkastellessaan Girard käyttää teoriaansa mimeettisestä eli jäljittelevästä halusta. Teoria lähtee ajatuksesta, että asioita halutessa me aina matkimme jonkun toisen halua. Haluaja ja halun esikuva huomaavat olevansa riippuvuussuhteessa, toisilleen tyytyväisyyttä teeskentelevien "kellariloukossa". Osapuolet vihaavat salaa toisiaan ja pyrkivät peittelemään haluaan säilyttääkseen identiteettinsä. Esimerkiksi Dostojevskin *Pelureissa* (1866) osapuolet heittäytyvät uhkapeliin rakkaudessa ja ruletissa saadakseen murrettua perimmäisen riippuvuutensa muiden jäljittelystä.

Mimeettisen halun teoriasta on tullut Girardin kohdalla yhtä vaikutusvaltainen malli kuin hänen tärkeimmästä kritiikin kohteestaan, **Sigmund Freudin** mallista ydinperheelle. Kustantaja voi hyvin perustein mainostaa René Girardia oman koulukuntansa edustajana, vaikka hänen nimensä tuskin juurtuu koulukirjoihin samalla tavoin kuin Freudin. Mimeettistä mallia soveltavat humanistitutkijat tosin ovat vieläkin vaikeaselkoisempia kuin Girard itse.

Analyyseissään Girard on vastustamattoman vetävä. En ole aikoihin törmännyt ajattelijaan, joka oikeasti pakottaisi palaamaan klassikoiden varjoon jääneisiin teoksiin tai edes muistamaan, miten valtava vaikutus jollain Camus'n *Putoamisella* (1956) on ollut niiden useimmiten siteerattujen klassikoiden (*Sivullinen* ja *Rutto*) ohella.

Kuninkaanosan *Kellariloukon psykologiasta* vie satasivuinen essee, jossa ristiinluetaan Dostojevskin elämää ja tuotantoa. Girardille ei ole mikään ongelma tulkita "neron" luonnetta tämän teoksista käsin tai nostaa Dostojevski avaimeksi venäläisen kansanluonteen ymmärtämiseen. Girardin näkökulmasta kirjailijoiden suuruus mitataan siinä, miten tarkasti he ovat keikareiden ja itsetutkiskelijoiden hahmoissa paljastaneet sosiaalisia suhteita ylläpitävän halujäljittelyn.

Girard käsittelee Dostojevskin uran muuttumista syventymisenä tiettyihin

psykologiin aiheisiin. Girard väittää, että Dostojevskin antautuminen kilpakosiskeluun oli kirjailijan kiirastuli, mimeettisen halun kierre, joka kahlitsi hänen kehitystään keski-ikäisenä taiteilijana. Kirjailija kuitenkin vapautui romanttisista pakkomielleistä siirrettyään ongelmansa paperille. Dostojevskin nuoruuden tuotannon Girard katsoo kypsytyn teoksessa *Muistelmia kuolleesta talosta* (1861-62). Tämän jälkeen "pakkomielleiden [mustasukkaisuus ja intohimo] rakenteelliset piirteet korostuvat, tarkentuvat ja yksinkertaistuvat ajan myötä kuin kasvonpiirteet karikatyyripiirtäjän käsittelyssä."

Dostojevskista romaanitaiteen kehittäjänä Girardilla ei ole paljoakaan kerrottavaa. Hän kyllä ylistää "neron" kehittymistä romaanin taitajana, mutta ei juurikaan sillä moniäänisyyden kriteerillä, jolla Dostojevskia yleensä pidetään romaanitaiteen uudistajana. Edes novellien ja romaanien rakenteellisista eroista ei Girardin näkökulmasta irtoa mitään sanottavaa. *Ikuinen aviomies* (1870) on välillä mainittu novelliksi, välillä pienoisoromaaniksi, enkä usko että se on filologista perehtyneisyyttä noudattaneiden suomentajien moka.

Romanttisen individualismin perilliset

Kolmessa muussa esseessä todistellaan Dostojevskin ylivoimaisuutta ihmistuntijana uusista näkökulmista. Girard väittää lempineronsa eläneen aikakautta, jossa nykyihmistä riivaava "menestyksen uskonto" oli vasta nupullaan. Senkin vuoksi Dostojevski olisi pystynyt laatimaan tarkan kuvauksen vallantahdosta lumoutuneesta ja sen vuoksi hulluksi tulevasta individualistista, erityisesti *Kellariloukko*-kirjassaan (1864).

"On yhtä välttämätöntä sekä psykiatralle että kirjallisuudentutkimukselle kehitellä sellaisia malleja ja käsitteellistä systeemiä, jotka tekevät lopultakin oikeutta jonkun Dostojevskin täsmällisille havainnoille", julistaa Girard. Hän ruoskii älymystöä ja filosofejä "todella suurten kirjailijoiden" väärinluennasta. Mutta pitäisi olla varsin hyvin koulutettu filosofi pysyäkseen mukana hänen polveilevissa perusteluissaan mannermaisen filosofian epäonnistumiselle.

Essee "Kohti *Sivullisen* uusintakäsittelyä" pohtii millaiseen moraaliopetukseen yksi "todella suurista", Albert Camus on pyrkinyt – ja miten virheellisesti tätä eksistentialismin klassikkoa on luettu. Girardin mielestä tulkinnat *Sivullisesta* ovat perustuneet liiaksi päähenkilön

surmateon juridiseen arvioon ja liian vähän päähenkilöä kontrastoiviin hahmoihin, eritoten asianajajan osuuteen romaanissa.

Dostojevskin tavoin Camus pystyi reagoimaan sitä kirjailijakuvaan vastaan, joka hänestä oli rakentumassa. *Putoaminen*-romaania pitäisikin Girardin mukaan lukea *Sivullista* koskevan keskustelun kommentaarina ja dramatisointina. Essee tuo Camus'n vertailukohteiksi rikosromaanin mutta myös harvinaisempia "romanttisen individualistin" kuvauksia kuten **Alfred de Vigny**n näytelmän *Chatterton* (1835), **Paul Valéry**n tarinan herra Testestä (1896) ja Dostojevskin romaanin *Rikos ja rangaistus* (1866). Vertailun pääosassa on jälleen kellariloukkomainen absurdin itsenäinen hahmo, "epätoivon korkein muoto". Mutta siinä missä Dostojevski katsoo yli-ihmiseksi intoutuneen antisankarin ansaitsevan tuomionsa, on Camus'n kuvaama murhamies viaton ja yhteiskunta syytettynä. Näin Camus kieltää viimeisenkin mahdollisuuden löytää sovitus yksinäisyydelleen arvostusta vaativan romantikon ja yhteiskunnan välillä.

Kirjan neljäs essee on perinteisempää kirjallisuudentutkimusta, aihehistoriaa edustava teksti. Siinä Girard vetää entistäkin isompia linjauksia antiikin myyteistä nykypäivään: ajallisesti ja paikallisesti etäisissä kirjallisuuksissa on syntynyt samanlaisia rutto- ja kaksoisolentoaihelmaa niputtavia tarinoita. **Sofokleen** *Kuningas Oidipuksesta* (429 ekr) alkaen pelkkä viittauskin ruttoon riittää aktivoimaan myytin yksilöivien eroavuuksien katoamisesta. Girardille riittää tosiaan pelkkä **Shakespeare**n romanssissa lausuttu kirous ("rutto vieköön") tai **Thomas Mannin** novellissa mainittu epidemia (oikeasti kolera), jotta päähenkilö kelpaa liitettäväksi romanttisten individualistien jatkumoon.

Vaikka Girardin tulkinnat ovat etenkin ruttoesseessä huvittavan mahtipontisia, hänen moraalikritiikistään löytyy komeita ajatuksia kaunokirjallisuuden tavoitteista. Girardin tulkinnoista syntyneisiin akateemisiin keskusteluihin voi perehtyä esimerkiksi *Kulttuurintutkimus*-lehden (1/2019) erikoisnumerosta.

LINKIT:

Kulttuurintutkimus-lehden (1/2019) Girard-julkaisu artikkelineen:
<https://journal.fi/kulttuurintutkimus/issue/view/6013>